

TOOLKIT

veldwerkboekje

Onderzoek

Filmen/documenteren om **onderzoek**
te doen

Immaterieel erfgoed en vakmanschap documenteren door film

Het (audiovisueel) documenteren van een erfgoedpraktijk (en dus ook verschillende soorten vakmanschap) is op zichzelf ook **een manier van borgen**. Het draagt bij tot de toekomstbestendigheid van dit erfgoed: informatie wordt vastgelegd en bewaard, wat relevant kan zijn voor toekomstige borgingsacties*. Toch is het nodig om eerst goed stil te staan bij de motivatie voor het maken van een video.

Begin met de vraag waarom je een praktijk wilt filmen of documenteren: Wat is je doel? Van waar komt je interesse om een vakmanschap of immaterieel erfgoed te filmen of te documenteren? Wat wil je met deze film bereiken? Het antwoord op deze vragen bepaalt de verdere aanpak en documentatiemethode.

Je kan film bewust inzetten als middel om:

- **bewustzijn te vergroten** en erfgoed **te promoten bij het brede publiek**
- **te onderwijzen**, zodat men een **beter begrip krijgt** van het vakmanschap of immaterieel erfgoed
- **kennis over te dragen** aan iemand die de praktijk actief kan voortzetten
- **onderzoek te doen** naar verschillende aspecten van levend erfgoed
- het erfgoed **te identificeren en te inventariseren** waarbij je eerst de basisaspecten ervan in kaart brengt, wanneer je nog niet besloten hebt waarvoor de film dient

Elk van deze doelen, of functies, vereist een andere manier waarop je een praktijk gaat filmen.

De verschillende functies van het documenteren van immaterieel erfgoed

De toolbox 'Focus Vakmanschap: levend erfgoed documenteren' gebruikt de term 'functies' voor **de verschillende einddoelen die een film(project) kan vervullen**. Zo kan je bijvoorbeeld knowhow en vaardigheden van een erfgoedpraktijk als tutorials filmen om overdracht te verzekeren, of kan je een wervende trailer filmen ter promotie ervan.

Verschillende 'functies' **vereisen daarom verschillende aanpakken of filmmethodes**. Het is dus nodig om **eerst vast te leggen wat het einddoel van de video is** voor je aan het filmen begint.

- Identificeren en inventariseren
- Presenteren
- Communiceren
  - Bewustmaken en sensibiliseren
  - Educatie en onderwijzen
- Transmissie/overdracht
- Onderzoeken

Participatie is key

Ook al zijn de filmmethodes verschillend, **participatie is als overkoepelend principe** belangrijk in elke context en aanpak. Als initiatiefnemer of begeleider zorg je ervoor dat je erfgoedbeoefenaars en gemeenschappen vanaf het begin betrekt bij alle stappen in het proces, dat je zorgvuldig plant, afsprekt over het toegankelijk maken en het delen van het materiaal en de kennis die in beeld komen via de film, enzovoort.

Iedere activiteit en keuze rond het borgen van levend erfgoed, hoort te vertrekken vanuit **de vrije, voorafgaande en geïnformeerde toestemming van de betrokken beoefenaars**. Dit is een belangrijk ethisch principe dat de UNESCO 2003 Conventie voor het borgen van levend erfgoed vooropstelt.

* Zie het lexicon op de achterkant van dit veldboekje.

WAARVOOR DIENT DEZE FUNCTIE?

Onderzoek naar immaterieel erfgoed door middel van films of audiovisuele documentatie omvat een breed scala aan soorten onderzoeksbenaderingen en methodologieën.

Elk onderzoeksinitiatief moet daarom gestuurd worden door **duidelijke onderzoeksvragen**.

De onderzoeksvraag kan bijvoorbeeld gaan over:

- het begrijpen van een specifieke techniek van een ambacht of het gebruik van materialen
- het analyseren en interpreteren van verschillende aspecten van een specifiek ambacht (van historische gegevens tot de manier waarop het door de tijd en ruimte heen evolueert)
- ...

Een onderzoeksvraag kan zich ook richten op **dimensies die van belang zijn voor het borgen** van immaterieel erfgoed in het algemeen, zoals:

- onderzoek naar sociale relaties binnen een groep beoefenaars
- manieren van overdracht
- manieren om inventarissen op te stellen
- participatieve methoden die worden gebruikt in verschillende borgingsmaatregelen
- rechten van gemeenschappen
- ...

Wat van het grootste belang is bij elke opname of documentaire i.k.v. onderzoek is de betrokkenheid van gemeenschappen, groepen en individuen in elk van deze processen. Tegelijk moeten er ook geschikte manieren worden gevonden om alle belanghebbenden te informeren over de verworven en nieuw geproduceerde kennis, en om deze 'terug te geven' aan de betrokkenen.

METHODE: PARTICIPERENDE OBSERVATIE

Om levend erfgoed te onderzoeken door middel van audiovisueel documenteren kun je overwegen de methode van '**participerende observatie**' toe te passen. Deze kwalitatieve onderzoeksmethode omvat o.a. observatie, participatie, discussies, semi-gestructureerde interviews en zelfreflecties.

Omdat het **een combinatie is van verschillende onderzoeksmethoden**, waarbij zowel de betrokkenen zelf als ook de reflecties en interpretaties van de onderzoeker aan bod komen, haalt het het beste uit je onderzoeksproject!

Opmerking

In de loop van de tijd hebben zich verschillende paradigma's en benaderingen ontwikkeld in de antropologie en erfgoedstudies. Tegenwoordig benadrukken zowel de audiovisuele antropologie als erfgoedstudies **de noodzaak om gemeenschappen actief te betrekken in onderzoeksprocessen en om de positie van de onderzoeker duidelijk en ondubbelzinnig te bepalen.**

AANBEVELINGEN VAN DE FILMMAKER

De volgende aanbevelingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het project 'Focus Vakmanschap', waarbij een professionele filmmaker nauw samenwerkte met erfgoedprofessionals en -beoefenaars.

Het intensief en collaboratief filmproces impliceert **veel werkuren** en **een stevig budget**.

Ook wanneer je minder tijd of budget hebt, kan je het advies hieronder aanpassen en toespitsen op je eigen context en mogelijkheden.

PREPRODUCTIE

bepaal de onderzoeksvraag en het vakmanschap

- Gebruik de onderzoeksvraag als uitgangspunt voor het opbouwen van het filmproject.
- Maak, indien mogelijk, gebruik van reeds bestaande netwerken van beoefenaars om de onderzoeksvraag te verkennen.

vakman(schap) vinden en in kaart brengen

- Neem contact op met de erfgoedgemeenschap om de onderzoeksvraag te introduceren en de hen op de hoogte te brengen van de intentie om het onderzoek via audiovisueel documenteren uit te voeren
- Nodig alle geïnteresseerden uit om deel te nemen aan een 'productiemeeting', onderzoek samen hoe de onderzoeksvraag kan worden omgezet in interessante.

plan het filmen

- Maak een productieschema met de filmsegmenten en kijk of je er kunt combineren om tijd en budget te besparen.
- Vertaal de specifieke acties in shotlists.
- Gebruik de opnamelijsten om ruwe tijdschema's te maken.
- Communiceer de shotlists en ruwe tijdschema's met de uitvoerders om hun fiat te verkrijgen.
- Neem enkele dagen voor de opnamemomenten contact op met alle betrokkenen om te zien of alles plaats kan vinden zoals besproken.

PRODUCTIE

voor het filmen

- Maak een opnameschema en volg het zo strikt mogelijk op, maar behoud ook marge voor onverwachte situaties.
- Bespreek hoe de beoefenaars precies te werk zullen gaan om het filmmateriaal goed op te zetten.
- Neem enkele dagen vóór de eigenlijke opname contact op met alle betrokkenen om te bevestigen dat alles plaats vindt zoals besproken.
- Begin vroeg genoeg en laat een marge in je tijdschema voor onverwachte situaties.

tijdens het filmen

- Film eerst een inleiding op de onderzoeksvraag.
- Gebruik de shotlists en ruwe tijdschema's om alle geplande filmmomenten af te werken.
- Als er naast het geplande filmen ook 'leermomenten' met de deelnemers worden georganiseerd om de interactie met het onderzoek te stimuleren, film deze dan en nodig de deelnemers uit voor korte spontane interviewsessies.
- Leg zelfreflectie over het onderzoeksproces vast na elk van de leeractiviteiten en geplande opnames. Focus meer op consistentie dan op de vorm van deze zelfreflectiemomenten.
- Film een conclusie op de onderzoeksvraag op basis van de input van het afgelopen filmproces.

POSTPRODUCTIE

montage van de beelden (editen)

- Maak ruwe montages van ieder filmsegment op een aparte tijdlijn, isoleer alle bruikbare shots.
- Combineer dit met de interviews en opnames van de zelfreflectie op een 'mastertimeline'.
- Bouw de montage op door shots toe te voegen, te knippen en bij te snijden.

overleggen en afronden

- Exporteer een voorbeeldbestand van de voltooide montage en overleg met alle betrokken partijen om feedback te verzamelen voordat je de video afwerkt.
- Houd opmerkingen over de bewerking bij in de reeds aangemaakte spreadsheet.
- Verwerk het commentaar en maak de video af door het geluid en de beelden te finaliseren.

TIP! Is filmen nieuw voor jou? Bekijk onze 'stap-voor-stap handleiding voor filmen' via het scannen van de QR-code!

Het maken van reuzen

reuzencultuur in beeld

PRAKTIJK
VOORBEELD

Histories vzw, het aanspreekpunt voor iedereen met een passie en interesse voor genealogie, lokaal erfgoed/heemkunde en cultuur van alledag, **koos ervoor om de reuzencultuur als inspirerend praktijkvoorbeeld naar voren te schuiven**. De organisatie heeft in het verleden al uitgebreid samengewerkt met de erfgoedgemeenschap rond de reuzencultuur in Vlaanderen.

Samen met verschillende reuzenverenigingen uit heel Vlaanderen werd er over de landsgrenzen heen gegaan om het onderzoek naar het bouwen van een reus audiovisueel te documenteren.

© Histories vzw

Context

Frea Vancraeynest, erfgoed-professional bij Histories vzw, onderzocht samen met verschillende erfgoedgemeenschappen **hoe het maakproces van reuzen is geëvolueerd en welke diverse manieren er vandaag zijn om reuzen te bouwen**.

Dat werd gedaan aan de hand van **5 'maakinsteken'**:

1. Hoofd
2. Geraamte/onderstel
3. Restauratie/hergebruik
4. Draagvlak (gemeenschap en storytelling)
5. Personage (kleding en accessoires)

Voor elke maakinstek werkte Histories **telkens samen met een andere (reuzen)vereniging** die bezig was met het maken van een nieuwe reus, **in telkens een andere provincie**.

Ook gingen ze naar **Spanje**, om daar kennis te gaan opdoen van bouwtechnieken.

Aanpak

In dit traject werden het documentatieproces en de onderzoeken opgestart **vanuit een reeds goed gevestigd netwerk**. **Het hele onderzoeksproces werd gedocumenteerd** door een externe, professionele filmmaker.

Tijdens het proces werd niet alleen gefilmd hoe reuzen gebouwd worden, maar laat ook de bouwers en ervaringsdeskundigen zelf aan het woord.

Op verschillende '**lerende netwerkmomenten**', gedurende de productietijd, werden de betrokken gemeenschappen uitgenodigd om hun ervaringen te delen en van elkaar te leren.

Hier werd de tijd genomen om de **deelnemers te interviewen** en werden ze uitgenodigd om **hun gedachten te delen over de film, het traject en de ontwikkeling ervan**. Dit waren ook de momenten waarop de begeleidende **erfgoedprofessionals** van Histories **zelf reflecteerden op het proces**.

Dit traject legt Histories vast op beeld, met de **onderzoeksfilm** als resultaat. De film vormt ook **een nieuwe manier van kennisuitwisseling rond de vraag "Hoe worden reuzen gemaakt?"**.

De nieuwsgierige kijker, maar ook de ervaren bouwer, leert nieuwe perspectieven, bouwtechnieken en gemeenschappen kennen.

Dit **openlijk delen van kennis** is het begin van een waardevol nieuw hoofdstuk in het Vlaamse reuzen-verhaal.

© Femke den Hollander

Ervaringen

"Deelnemers en toeschouwers vinden elkaar in het maakproces van reuzen. Dat is belangrijk voor het duurzaam borgen van deze bijzondere traditie, en creëert nieuwe impulsen in het lopende begeleidingstraject met Reuzen in Vlaanderen vzw."

- Frea Vancraeynest
(erfgoedprofessional bij Histories vzw)

"Tijdens een bezoek naar Spanje, werd de Catalaanse manier van het maken van de onderstructuur van een reus geïllustreerd aan de beoefenaars uit Vlaanderen. Dit betekende reizen met veel materiaal en werken met een vertaler, wat een uitdaging was."

- Alexander Kerkhof
(filmmaker voor project Focus Vakmanschap)

Bekijk hier de
onderzoeksfilm
'Het maken van
Reuzen'!

Resultaten

De resultaten van het onderzoek zullen naast de **onderzoeksfilm ook interessante aanvullingen opleveren voor de reuzendatabank van Histories en het grotere traject rond reuzencultuur 'Rond de rokken van de reus'**, dat loopt in samenwerking met Reuzen in Vlaanderen vzw.

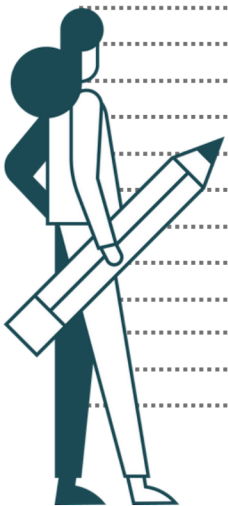
Histories bundelt daarnaast de opgedane inzichten over het maakproces in een **onderzoeksrapport**.

Dit piloottraject werd begeleid door Histories (de dienstverlenende organisatie voor erfgoedvrijwilligers in Vlaanderen en Brussel), voor het project Focus Vakmanschap. Scan de QR-code voor meer informatie over dit specifieke documentatieproject!

NOTITIES

A series of horizontal dotted lines for writing notes, spanning the width of the page.

A series of horizontal dotted lines for writing, spanning the width of the page.

TOOLBOX FOCUS VAKMAN SCHAP

De Toolbox Focus Vakmanschap is een gids voor het filmen en borgen van vakmanschap en immaterieel erfgoed. Het werd ontwikkeld in het project 'Focus Vakmanschap'.

Het biedt een basismethodologie voor het audiovisueel documenteren van levend erfgoed, vakmanschap, vaardigheden en knowhow.

De toolbox richt zich eerst tot **erfgoedprofessionals** en andere **culturele bemiddelaars of begeleiders**, maar we hopen natuurlijk dat deze toolbox ook gebruikt wordt door **praktijkbeoefenaars** en **videomakers** die geïnteresseerd zijn in het filmen van levend erfgoed.

Om de "Toolbox Focus Vakmanschap" te bekijken, surf je naar www.toolboxfocusvakmanschap.be, of scan je de QR-code:

klein lexicon

immaterieel erfgoed

Immaterieel (cultureel) erfgoed zijn gewoontes, kennis en praktijken van vandaag, die mensen hebben meegekregen en graag willen doorgeven voor de toekomst.

borgen

Borgen betekent het immaterieel erfgoed een duurzame toekomst (helpen) geven.

borgingsacties

Het borgen, of de erfgoedzorg kan aangepakt worden via verschillende acties, bv. door de praktijk goed te documenteren, onderzoek, ... maar bovenal staat of valt het borgen van dit levend erfgoed altijd met het doorgeven van praktijken, vaardigheden en kennis aan nieuwe mensen. Bij elk van deze acties staat het initiatief of de betrokkenheid van de erfgoedgemeenschap voorop.

immaterieel-erfgoedpraktijk

Een immaterieel-erfgoedpraktijk omvat het beoefenen, uitvoeren van de praktijk (gebruiken, vaardigheden, technieken,...) zelf, maar tevens het zorgen dat die praktijk toekomst heeft (borgen).

erfgoedgemeenschap

De immaterieel-erfgoedgemeenschap wordt gevormd door de mensen en organisaties die bij het immaterieel erfgoed betrokken zijn en het graag (willen) doorgeven en toekomst geven. Ze doen dat door het erfgoed in praktijk te brengen of te ondersteunen: het kunnen beoefenaars zijn, deelnemers, toeschouwers, publiek, vrijwilligers, erfgoedorganisaties, enzovoort.

Immaterieel-erfgoedprofessional

Een erfgoedprofessional, of een immaterieel-erfgoedwerker, is iemand die in dienstverband de immaterieel-erfgoedwerking bij een cultureel-erfgoedorganisatie op zich neemt.

contact

Als je vragen hebt over de toolbox of piloottrajecten, kan je contact opnemen via het contactformulier op www.toolboxfocusvakmanschap.be/nl/contact.

We luisteren graag naar je opmerkingen en vragen.